

NOS

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden Nr 3 1990
Utkommer med fyra nummer per år.

PROGRAM OKTOBER - DECEMBER 1990

Detta programblad är sammanställt av Anders Tunevi och redigerat av Anders Schærström.

Utgivningen avslutades den 8 oktober 1990.

Nästa programblad beräknas komma ut vid juletid 1990.

HALLA DÄR!

Las det här först!

Det har kommit till min kännedom, att det finns medlemmar som inte läser programbladet eller t o m slänger det. Hur kan detta vara möjligt??

Gör så här: Ta fram din Time Manager (Ja, det går bra med en vanlig, simpel almanacka också.) Läs noga igenom programbladet. Anteckna efter hand i Time Managern (alternativt almanackan) alla de programpunkter som du bara inte kan missa.

Om något är oklart - ring gärna den som är ansvarig för programpunkten du undrar över.

För några år sedan gav matematikern och framtidsforskaren Lars Ingelstam ut en bok med titeln **Arbetets värde och tidens bruk**. Bland mycket annat tänkvärt lanserar han där begreppet den "vita sektorn" i samhälsekonomin - den sektor av arbetslivet som inte räknas i BNP, trots att där utföres en kolossal mängd både hederligt och värdefullt arbete. Dit hör inte bara hushållsarbetet. Dit hör också allt osjälviskt arbete som människor lägger ner alldeles frivilligt i föreningar, därför att de vill göra något för andra och själva få ett utbyte av en sort som inte låter sig mätas i pengar. En hel del av det arbetet sker i FNSIN!

Ta väl hand om er och känn er välkomna i föreningen!

Anders Schærström

MED FNSIN MOT STJÄRNORNA: STUDIECIRKEL I ASTRONOMI

Vi undersöker f n möjligheterna att få till stånd en studiecirkel i astronomi under vintern. Hör av dig om du är intresserad till

Kaj Valtersson 08-16 23 91 (a), 0753-815 87 (b)
eller
Anders Schærström, tel 08-665 2900 (a), 08-758 3003 (b)

PROGRAMIDÉER SÖKES

Med detta programblad följer en talong, där du kan skriva förslag till programpunkter. Det får gärna vara programpunkter som du själv kan arrangera eller leda, men det är inte nödvändigt. Men glöm inte att skriva namn och telefonnummer så att programmakarna kan nå dig för att diskutera förslagen.

Naturligtvis kan du också telefonledes framföra dina förslag till någon i programkommittén eller styrelsen. Se funktionärslistan.

Programidéer som rör det förestående vinterkvartalet (januari -mars) vill vi ha snarast och senast den 1 december.

CYKELTUR I ESTLAND

Vi undersöker f n möjligheterna att genomföra en cykeltur i Estland till våren 1991. Intresserade kan vända sig till mig,

Anders Tunevi, 08-720 22 67 (b) 08-92 20 15 (a)

STJÄRNSKÅDNING OCH STJÄRNFOTOGRAFERING

Fredag- eller lördagkväll i oktober.

Ännu en gång beger vi oss ut i nattmörkret för att fotografera - eller kanske bara betrakta, beundra och begrunda - stjärnhimlen. Vi söker oss till någon plats långt från storstadens störande ljus.

Lämplig tid är någon helg i oktober. Exakt tid och plats bestämmer vi tillsammans. Skulle väderutsikterna tyda på moln får vi vänta till följande helg.

Räkna med en övernattnig. I första hand kommer vi att anlita någon föreningsmedlems stuga.

Utrustning: Vanlig kamera, film, kamerastativ, svagt lysande ficklampa (helst rödfärgat sken), stjärnkar- ta, mat och eventuellt sovsäck.

Hör av dig snarast om du är intresserad!

Kontakta

Bo Zachrisson, tel 08-31 02 33 (b), 08-16 42 29 (a)
eller
Kaj Valtersson 0753-815 87 (b) 08-16 23 91 (a)

HAVTORNSPLOCKNING

Söndagen den 21 oktober

Havtornets gulröda bär, "finnbär", är mycket syrliga och används till saft, likör, fromage o dyl. Den ca 3 meter höga busken är mycket ljuskrävande och växer i Sverige främst på öppna havsstränder mellan Norrtälje och Gävle.

För många år sedan spirade en tradition i föreningen, nämligen havtornsplockning. Efter några år bröts traditionen men i fjol tog vi upp den på nytt. Vi som då var med fick uppleva en strålande höstdag på Väddö med utsikt över Ålands hav. Nu hoppas vi på en repris.

Bären är oerhört svårplockade. En liten sax, t ex en nagel- eller brodersax, kan komma väl till pass.

Samåkning i egna bilar. Vi avreser ca kl 8.30. Exakt tid och samlingsplats bestämmer vi med hänsyn till deltagarna.

Meddela om du har bil och kan ta passagerare.

Anmälan senast fredagen den 19 oktober till

Erik Elvers, tfn 08-85 84 88 (b), 08-788 2998 (a)
Chris Levlin, tfn 08-26 46 44 (b), 08-799 1287 (a)

Se för övrigt artikeln om havtorn i detta programblad. Den publicerades första gången i NOS nr 4/1981.

RUNVERKET

Studiebesök

Tisdagen den 23 oktober kl 18.30

Karlavägen 100

Enheten för runor, ortnamn och det medeltida Sverige vid Riksantikvarieämbetet, "Runverket", har ansvar bl a för vården av våra runristningar. **Marit Ahlén**, expert på detta område, berättar för oss om verksamheten och vilka problem och glädjeämnen som en runforsknare möter. Hon svarar också gärna på våra frågor.

Samling i vaken Karlavägen 100 kl 18.30. **Kom i god tid!** Avgift 10 kr/person.

Föranmälan till och upplysningar av Erik Elvers, 08-85 84 88 (b), 08-788 2998 (a)

MADAGASCAR - EN BIOLOGISK RESA

Bilföreläsning

Måndagen den 29 oktober kl 18.30

Brygghuset, Läktarfoajén. Norrtullsgatan 12 N.

Människorna kom sent till Madagascar, men när de väl hade anlant gick de hårt fram på denna biologiskt unika ö. I dag är Madagascar en skövlad ö - mer än 90 procent av den ursprungliga regnskogen är borta. Men än är det kanske inte för sent att rädda Madagascars miljö. Världsnaturfonden tillhandahåller experter som hjälper till att utveckla landets miljövård. Det finns åtskilliga nationalparker, men få av dem är tillgängliga.

Johan Hammar, sötvattensbiolog och FNSIN-medlem, besökte förra året Madagascar under en och en halv månad tillsammans med tre andra biologer.

Resultatet har blivit rikligt med bilder av växter, djur och människor, bilder som skildrar öns varierande naturtyper från öken till regnskog. Korallöar, vulkaniska öar och typiska söderhavsvyer med vita sandstränder och kokospalmer hör också till. Många arter och t o m familjer är endemiska på Madagascar. Mest typiska och kända är förstas lemurererna, halvaporna, men också de har blivit undanträngda och vissa arter utrotade.

- Madagascar borde ingå i varje biologs utbildning, menar Johan Hammar, och i kväll kommer han att förklara det närmare.

Johan Hammar 08-30 63 78 (b), 08-759 00 40 (a)

TORSKPILKNING

3 november alternativt 18 november

Storfiskaren Kaj Valtersson tar gärna med likasinnade på torskpilkning i november. Ring snarast om du vill följa med.

Kaj Valtersson tel. 0753-815 87 (b), 08-16 23 91 (a)

VANDRING RIMBO - KÅRSTA

Söndag 11/11 kl 11.11.

Samling vid Rimbo station.

Roslagsbanan kortades 1981 genom att slutstationen i Rimbo flyttades till Kårsta. Nu finns funderingar på att åter förlänga den till Rimbo (och i ett vidare perspektiv ända till Norrtälje/Kapellskär). Vi går på den gamla banvallen längs den vackra sträckningen Rimbo - Kårsta utmed sjön Sparren. Ca 15 lättgångna kilometer.

Buss 640 från Tekniska högskolan (Valhallavägen) kl 10.05, till Rimbo kl 11.05. Alternativt Roslagsbanetåg från Östra station 9.26, till Kårsta 10.29 med anslutning till buss 659 där som avgår 10.40 och kommer till Rimbo 11.05.

Föranmälan till och upplysningar av Erik Elvers 08-85 84 88 (b), 08-788 2998 (a)

Söndagen den 11 november

Erik Elvers
08-85 84 88 (b)
08-788 2998 (a)

NATURENS MATEMATIK

Måndagen den 12 november kl 18.30

Lokalen, Upplandsgatan 80, t v om porten.

Kaosforskningen, som även kan kallas naturens matematik, har blivit ett forskningsområde på modet. Anders Tunevi berättar historien bakom kaosforskningen, vad en fraktal är samt lite om nuvarande trender.

Anders Tunevi 08-720 22 67 (b), 08-92 20 15 (a)

NATUR OCH SAMHÄLLE I SAUDI-ARABIEN

Bildföredrag

Tisdagen den 13 november kl 18.30

Lokalen, Upplandsgatan 80, t v om porten.

Läget i Mellanöstern angår oss alla. **Gunnar och Christina Nordenstam** har bott drygt tre år i Saudi-Arabien och kommer att visa bilder därifrån, berätta om livet i denna del av världen och ge en bakgrund till vad som skett och sker där.

Kontaktperson Erik Elvers, 08-85 84 88 (b), 08-7888 2998 (a).

SOVJETUNIONEN - CENTRALASIEN

t ljud- och bildspel.

Tisdagen den 20 november kl 18.30

Lokalen, Upplandsgatan 80, t v om porten.

Ir medlem **Björn Korpe** har åter gjort en långresa till fantasieggande trakter och berättar nu om den i form av ett ljud- och bildspel. Den här gången får vi följa med till sovjetiska centralasien via Leningrad och Moskva. I bilder och ljudupptagningar skildras sagans gyllens Samarkand andra knutpunkter längs Sidenvägen, huvudstäderna Tbilisi och Jerevan i Georgien och Armenien samt Svarta havets pärla Solji.

Björn Korpe 08-82 75 33 (b)

HÖSTMÖTE

Torsdagen den 29 november kl 18.15

Lokalen, Upplandsgatan 80, t v om porten.

Kallelse till ordinarie höstmöte

Medlemmarna i Föreningen Natur och Samhälle i Norden kallas härmed till ordinarie höstmöte torsdagen den 29 november kl 18.15.

Dagordning:

1. Val av mötesordförande, mötessekreterare samt två justerare.
2. Fastställande av röstlängd.
3. Mötets behöriga utlysande.
4. Fastställande av dagordningen.
5. Protokoll från föregående allmänna möte.
6. Val av ny styrelse.
7. Val av revisorer och revisorssuppleant.
8. Val av valberedning.
9. Beslut om årsavgift.
10. Förslag till budget för 1991.
11. Proposition: Förslag till stadgeändring. (Se annan notis)
12. Motioner (Motioner skall vara styrelsen till handa senast tre veckor före höstmötet.)
13. Övriga frågor.

PROPOSITION

till FNSINs höstmöte 1990 och vårmöte 1991

Förslag

Styrelsen föreslår medlemsmötet att besluta att ändra föreningens stadgar enligt följande:
(Det understrukna stycket är ny text.)

"§ 6 Medlem

Medlem i föreningen blir fysisk eller juridisk person som erlägger den av allmänt möte fastställda årsavgiften.

Styrelsen kan dock bevilja en fysisk person ständigt medlemskap och därigenom befrielse från årsavgiften.

Ständigt medlemskap kan beviljas den som
a. betalar en engångssumma som styrelsen fastställer i det enskilda fallet
eller
b. utför en prestation som av styrelsen värderas till motsvarande belopp,
eller
c. av styrelsen utses till hedersmedlem p g a sina synnerligen värdefulla insatser för föreningen."

Styrelsens motivering

Enligt gällande stadgar kan man bli medlem i FNSIN endast genom att betala årsavgiften.

Vid enstaka tillfällen har det förekommit förfrågningar om huruvida man skulle kunna bli ständigt medlem genom att betala ett engångsbelopp. Den möjligheten förekommer i andra föreningar.

En medlem har även uttryckt en önskan att bli ständigt medlem, och således befriad från årsavgiften, i utbyte mot att han utför tjänster för föreningen såsom att hålla föredrag eller leda exkursioner.

Styrelsen finner det rimligt och fördelaktigt att befria en medlem som så önskar från årsavgiften i utbyte mot tjänster som är värdefulla för föreningen.

På samma sätt vore det också rimligt att låta en medlem som så önskar bli ständigt medlem genom att betala ett skäligt engångsbelopp. Beloppet ifråga skulle man kunna fastställa genom s k aktuariell beräkning, d v s med hänsyn till medlemmens ålder och den aktuella årsavgiften samt under antagandet att föreningen kommer att bestå under medlemmens återstående livstid.

Om en medlem sålunda på egen begäran skulle kunna bli befriad från årsavgiften är det, enligt styrelsens uppfattning, också rimligt att föreningen skall kunna hedra en enskild medlem som gjort föreningen synnerligen stora tjänster med titeln hedersmedlem och därmed sammanhängande ständigt medlemskap.

Stockholm i september 1990

För styrelsen

Anders Schærström

Berätta för Dina vänner, kollegor, släktingar och grannar om FNSIN!

MINNEN FRÅN SVALBARD

Bildföredrag

Torsdagen den 29 november ca kl 19.15 (Direkt efter höstmötet.)

Allting förändras och snart kan man resa nästan vart som helst som turist. Men även om man nu kan resa till Svalbard på kryssning så finns såväl naturskönheten som vildmarkens faror kvar.

Ett par av FNSiNs medlemmar utnyttjade i somras möjligheten att följa med det f d valfångstfartyget m/s Globe på en kryssning som nådde fram till 79°56' N. Turistkryssningen följdes av några dagars lägervistelse och glaciärvandringar.

Om den överkliga naturskönheten och riskerna med att gå på dass i isbjörnens rike berättar

Chris Levlin, tfn 08-26 46 44 (b), 08-799 1287 (a) och
Eva Lundell 018-40 03 43, 018-67 13 34, 30 14 66.

GOTSKA SANDÖN

Pingsten 1991

Ja, vi har redan bokat plats på ön och på båten för pingsten 1991. Man måste nämligen vara ute i mycket god tid för att vara säker på att komma med. Sandön är mycket populär. Det märkte vi inte minst i våras, då vi måste upprätta väntelista för intresserade för- eningsmedlemmar. Vi återkommer emellertid med detaljer i nästa programblad.

Upplysningar:

Erik Elvers 08-85 84 88 (b), 08-788 29 98 (a)
Anders Schærström 08-758 3003 (b), 08-665 29 00 (a)

FUNKTIONÄRER

Styrelse

Ordförande:
Anders Schærström
Kometvägen 49
183 33 Täby
08-758 30 03 (b)
08-665 29 00 (a)

Vice ordf:
Pia Eriksson
Svartviksslingan 27, 6 tr
161 29 Bromma
08-80 41 57 (b)

Sekreterare:
PeO Sundqvist
Grubbens gata 9
112 32 Stockholm
08-50 73 19 (b)

Kassör:
Erik Elvers
Illerstigen 28
171 71 Solna
08-85 84 88 (b)
08-788 29 98 (a)

Övriga ledamöter:
Ola Eriksson
Svartviksslingan 27, 6 tr
161 29 Bromma
08-80 41 57 (b)

Birgitta Traxel
Vesslevägen 40 nb
161 40 Bromma
08-25 03 35 (b)
08-616 2196 (a)

Kaj Valtersson
Vårdshusvägen 20, 7 tr
145 50 Norsborg
0753-815 87 (b)
08-16 23 91 (a)

Programkommitté

Marie-Louise Reinius
Svartviksslingan 116
161 29 Bromma
08-25 49 09 (b)

Anders Tunevi
Swedenborgsgatan 21:242
Stockholm
08-720 22 67 (b)

GLÖGGFEST

Måndagen den 10 december kl 18.00 -

Lokalen, Upplandsgatan 80, tv om porten.

Om du inte är bjuden till Nobelfesten så kan du i stället titta in till vår enkla men förhoppningsvis trivsamma glöggfest i adventstid som nu kan räknas till traditionerna i föreningen. Vi ordnar glögg, lite enkel varm och kall mat samt julgodis till självkostnadspris. Pyssel eller annan underhållning kan vi också utlova i adventsstjärnans och de levande ljusens dämpade sken.

Du får komma oanmäld, men det underlättar för oss att beräkna behovet av glögg, gröt o s v om du aviserar din ankomst senast dagen före.

Anders Schærström 08-665 2900 (a), 08-758 3003 (b)
Lotta Undin 08-82 69 42 (b) 08-737 29 82 (a)

Nytt programblad kommer vid juletid.

FNSiN

Postadress: Box 49015, 100 28 Stockholm
Lokal: Upplandsgatan 80, Sthlm, 08-33 49 59

Medlemsavgifter:

Fullbetalande: 100 kr per år.
Familjemedlem: 20 kr per år.
Ny medlem efter 30/6: 50 kr.

Avgiften sättes in på postgirokonto 67 01 50-2.

Kontaktpersoner

FNSIN- Höga kusten
Lena Hermansson
Svanö 25
870 40 Lunde
0612-303 50 (b)

FNSiN-Skåne
Eva Marie Widmark
Bärsärkagången 10
223 75 Lund
046-14 73 11 (b)

FNSiN-Uppland
Sven A Nyberg
Valthornsv. 31
752 50 Uppsala
018-40 47 70 (b)

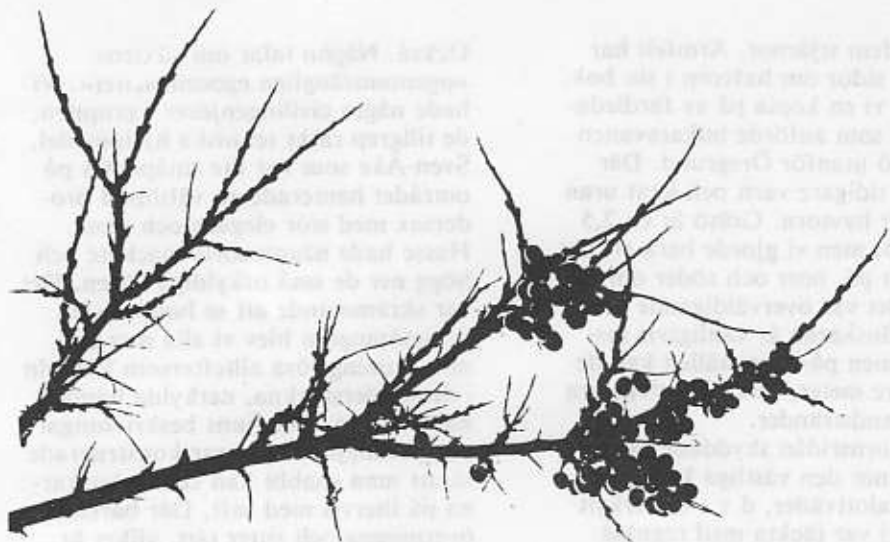
FNSiN-Värmland
Lena Sewall
Älvroskatan 4
654 61 Karlstad
054-18 68 75 (b)

FNSiN-Östergötland
Håkan Bley
Vattengatan 13
602 20 Norrköping
011-12 46 42 (b)
011-19 11 04 (a)

Havtorn.

För några år sedan var det nästan tradition i föreningen att dra iväg ut på tranbärsmyrarna. Man stod i iskallt myrvatten upp till stövelskäften och pillade valhänt i den frusna tuvan. Man blev trött i ryggen efter ett tag, försökte ta stöd med knäet mot tuvan som då ofta sa slurp och frösvann, och vilan fick vänta. I båd försvann botten under fötterna också — det fanns många sätt att bli våt i stövlarna på, men det doftade gott på myrarna och det blev en underbart läcker färg på saft och likör. Sken påminner dock lite för mycket om lingon så därför har vi i höst påbörjat en ny häftig tradition: havtornsplockning.

Hippophaë rhamnoides (havtorn, havstörne, finnbär) innehåller de grekiska orden för häst, *hippos*, och ljus, *faos*; *rhamnos* lär ha varit benämningen på en tornbeväpnad buske hos de gamla grekerna. I Sverige växer havtorn från Roslagen och norrut samt någonstans i Lysekilstrakten. I Norge där den kallas tindved finns den längs kusten upp till Troms fylke men också på en lokal i inlandet på 1 100 meters höjd. Den finns utbredd från Västeuropa till Altaiområdet och i släktingar i Himalaya.

Botaniska notiser

Havtorn är en pionjärväxt som vill ha öppna marker och som tar tillfället i akt att etablera sig när nytt land höjer sig över havet. Den bildar rotskott och är på så sätt väl rustad för tillväxtspridning. På Svartlöga har en havtornsbuske på c:a 25 år vuxit ut till ett bestånd med 100 meters omkrets. Rötterna lever i symbios med kvävefixerare. De öppna markerna är ju sol- och vindexponerade men havtornets blad är grågröna på översidan och har skyddande silverglänsande sköldlika hår på undersidan så att mycket av värmeinstrålningen reflekteras och avdunstningen minskar.

Den blommar i maj före lövsprickningen, vilket är praktiskt för vindpollinerande växter. Den är dioik (= har två hus) d v s den är skildkönad och har han och honblommor på olika buskar. Fast hermafroditer och

andra avvikelser lär förekomma. Blommorna har inga kronblad, men honblommorna har två små foderblad, hanblommorna har två större foderblad som kan bilda valv över de fyra ståndarna, antagligen för att skydda pollenförrådet mot fuktighet. Andra skyddsåtgärder är de vassa tornarna i skottspetsarna som avvärjer betning, åtminstone så länge bladen är unga. De skyddar ganska bra mot plockning också, händerna ser ut som slagfält efter en stund.

Bäret, boken och bilresan

Frukten är en oval centimeterlång stenfruktsliknande skenfrukt i bjärt gulröd färg. Mycket saftrik. Den mognar under september-oktober. I boken »Mormors sylt och farmors saft« av Örjan Armfelt Hansell har bäret tre stjärnor, men han berättar att finska entusiaster anser att det ska

PROGRAMFÖRSLAG

Jag föreslår följande programpunkter:

Namn: -----

Telefon: -----

ha minst fem stjärnor. Armfelt har dryga sju sidor om havtorn i sin bok. Dem fick vi en kopia på av färdledaren Runo som anförde bilkaravanen mot Gräsö utanför Öregrund. Där hade han tidigare varit och letat uran och funnit havtorn. Gräsö är en 2,5 mil lång ö, men vi gjorde bara ett par stopp mitt på, norr och söder om färjeläget. Det var överväldigande gott om bär. Buskarna är vanligtvis meterhöga, men på vissa ställen kan de bli över tre meter, de tycks trivas bra på rena sandstränder.

Havtornsriddan skyddade oss hjälpligt mot den västliga kulingen. Det var kalottväder, dvs underkyllt regn, så vi var täckta med regnkläder. De visade sig komma väl till pass mot de saftfontäner som bäret försvarede sig med vid angrepp.

Hur få bäret från busken?

Armfelt säger att bäret inte har något fruktkött, det är mest skal, saft och frön och *sitter hårt fast*. Så rätt så rätt. Tornarna är vassa och många.

Också. Någon talar om växtens »ogenomträngliga egocentricitet«. Vi hade några civilingenjörer i gruppen, de tillgrip raskt tekniska hjälpmedel. Sven-Ake som var lite småproffs på området hanterade en välslipad brodersax med stor elegans och vana. Hasse hade någon sorts machete och högg ner de små oskyldiga bären. Det var skrämmande att se honom sån. Så småningom blev vi alla mer och mer skoningslösa allteftersom känslan i de sönderstuckna, nerkylda händerna försvann. Det finns beskrivningar på specialgjorda pressar konstruerade så att man snabbt kan skatta buskarna på litervis med saft. Där bären är övermogna och sitter tätt, vilket är vanligt, kan man faktiskt lätt klämma ur saften med bara handen. Det tog bara några minuter att få halvlitermättet fyllt. Vill man ha bären hela, till likör t ex, får man använda tålmod och tid. Sax verkar att vara ett utmärkt redskap. Läger man sen bären i frysen ett tag så blir de lättare att rensa.

Artikeln publicerades första gången i NOS nr 4/1981.

Kulinariska krumelurer

Om man gör saft, ska den råröras: 200-250 g socker per liter saft. Tappas på väl rengjorda flaskor som tillsluts med gummihatt enligt expertisen. Dricke morgon och kväll utspädd med kallvatten, ev. uppvärmt och med någon tillsats av honung. Bra för värtrötta.

Rör ut koncentrerad havtornssaft i naturell yoghurt, strö på lite fruktsocker om så önskas. Bra för lunchtrötta. (Det är antagligen väldigt gott att smaksätta glass med »gulbärssaft« också men det har jag inte provat på än.)

Som sjörollad likör lär den vara gudars tungor värd. Pilla ner bären i en flaska, håll på socker och alkohol och rulla på köksgolvet några veckor. Säkert suveränt för jultrötta.

Maud Trozelli Kull

Frimärke
får du stå
för själv

FÖRENINGEN NATUR OCH SAMHÄLLE I NORDEN

Box 49015

100 28 STOCKHOLM